

LEBRIS

We know
books

Preot Constantin Coman

Moștenirea

sau cum mi-am însușit
rădăcinile duhovnicești

Moștenirea în duh.....	9
Părintele Sofian, duhovnicul meu.....	19
Cuviosul Antonie Schimonahul, ucenicul „mut” al Părintelui Sofian	32
Omul duhovnicesc, îndrumarea duhovnicească și părintele duhovnicesc.....	38
Mitropolitul Antonie Plămădeală	77
Unitatea creștinilor și Ecumenismul	90
Post-scriptum.....	102
Patriarhul Iustin Moiescu.....	109
Sfântul Ioan Gură de Aur Exeget al Sfințelor Scripturi, exeget al iubirii dumnezeiești.....	118

Patriarhul Teoctist	129
Sfârșit bun, sfârșit creștinesc	136
Post-scriptum - Traducător de limbă greacă al Patriarhului Teoctist	139
Dumitru Stăniloae	163
Teologul iubirii dumnezeiești - Contribuție la erminia personalității și operei părintelui Dumitru Stăniloae.....	172
Savvas Agouridis	197
O privire auto-critică asupra învățământului teologic universitar	210
Stylianos Papadopoulos	243
Experiența duhovnicească – teme al autorității teologice a Sfinților Părinți.....	250
Horia Bernea	273
Paul Gherasim.....	299
Ultimul dialog.....	312
Părintele Cleopa Ilie	319
Post-scriptum	325
„Mai rea decât lăcomia pântecelui este trufia minții“	330
Părintele Petroniu Tănase	343
Românii și Sfântul Munte.....	361
Părintele Dionisie de la Colciu	387
O încercare de lectură teologică a fenomenului migrației românești din ultimele decenii	395

LIBRIS | We know books

Părintele Simeon Kraiopoulos	415
Testamentul duhovnicesc al Părintelui Simeon Kraiopoulos	438
Starețul Grigorie Dohiaritul	453
Să nu pierdem cununa postului!	462
Cuviosul Paisie Aghioritul	469
„Războiul cu gândurile, un război nuclear”	483
Gheron Iosif Isihastul	499
Post-scriptum	513
Cuviosul Sofronie Saharov	523
Dumnezeieștile Scripturi la Cuviosul Sofronie Saharov	530
Tata și mama	583

Îndreptându-mă spre sfârșitul darului vieții dăruit mie de Bunul Dumnezeu, ajuns, oarecum, la vremea bilanțului, simt nevoia să dau mărturie cu multă recunoștință despre cei care au contribuit esențialmente la formarea mea și la traiectoria mea existențială și profesională, și să le aduc o cuviincioasă mulțumire și pomenire, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor. Gândul a venit și legat de volumul pe care colegii mei mai tineri au ținut să mi-l dedice la împlinirea vârstei de 70 de ani. Ajuns la vârsta aceasta, am înțeles că ceea ce sunt și ceea ce am făcut în viață este rodul unei moșteniri, nu atât materiale, cât duhovnicești, pe care am primit-o mai întâi de la părinții mei după trup, apoi de la un număr însemnat de oameni cu care a rânduit Dumnezeu să mă întâlnesc în viață și să mă alătur lor pentru un timp anume, primind de la ei spre moștenire lucruri consistente, determinante pentru viața mea și pentru înțelegerea vieții.

Am înțeles că moștenirea duhovnicească de la părinți a fost determinantă, pentru că aceasta mi-a deschis drumul spre un

anume fel de oameni, față de care simțeam o înrudire. Oamenii de care mă apropiam aveau ceva din duhul primit de la părinții mei și întâlnirile cu ei nu au făcut decât să adauge și iarăși să adauge la moștenirea primită de la părinți.

Poate că cel mai important lucru primit de la părinți a fost deschiderea spre lumea reală, spre viața în sine și lipsa atracției pentru expresia teoretică a realității. Am să invoc numai exemplu faptului că nu am primit de la părinți o cultură formală, o educație elaborată, nici prea multă știință, dar am primit un fel anume de a fi, pe care mi l-au dat pur și simplu prin viețuirea alături și împreună cu ei. Nu mi-a plăcut să citesc, am făcut-o de nevoie, dar am luat mult de la oamenii cu care m-am întâlnit, din duhul lor, din etosul lor. Nu am agonisit avuție formală, cuantificabilă, la nivel informației și științei de a viețui, ci am primit sens, direcție, perspectivă, intuiție, experiențe, stări, duh. De aceea nu pot reproduce cu fidelitate informații sau cuvinte rămase de la aceste persoane, dar pot să încerc redarea în cuvinte a duhului lor, a sensului pe care ei l-ar da unor lucruri, pot vorbi în locul lor cu convingerea că îi exprim cu fidelitate. Am înțeles, astfel, că inspirația despre care vorbește teologia este, de fapt, împărtășire de duh, așa cum spune Sfântul Apostol Pavel, și nu transmiterea de cuvinte și de discurs. Când primești din duhul cuiva poți să-ți asumi vederi și înțelegeri asemenea lui, pentru că îți devine lăuntric, devine parte din tine. Când Sfântul Pavel spune că are „mintea lui Hristos”, are în vedere tocmai acest fapt, că duhul lui Hristos sălășluiește în el. Mintea, în înțelegerea Părinților niptici, este duh. Deseori folosesc cei doi termeni, minte și duh, pentru a numi aceeași realitate.

Am fost capacitat la un moment dat, în itinerariul meu teologic, de realitatea Duhului, atât la nivel dumnezeiesc, cât și

la nivel omenesc. Duhul, Duhul lui Dumnezeu, duhul omului, omul duhovnicesc, părintele duhovnicesc, fiul duhovnicesc, trup duhovnicesc, lume duhovnicească, au devenit chei și pârgii fundamentale de înțelegere a realității. Am stăruit să recuperăm înțelesul ființial al cuvântului duhovnicesc – referirea la faptul că omul este și duh, entitate nematerială – și să ne îndepărtăm de percepția și folosirea cuvântului duhovnicesc cu sensul moral – cu referire la faptul că cineva este evlavios.

Am înțeles că atunci când primești din duhul cuiva, acela îți devine părinte duhovnicesc, deoarece contribuie la nașterea sau la creșterea ta duhovnicească, la îmbogățirea ta în duh. Am înțeles că dacă ai obsesia informației exacte, obiective, și ai multe așteptări de la acumulările teoretice, științifice, poți deveni un bun elev sau învățacel, dar nu și fiu duhovnicesc, iar cei care constituie pretextul sau prilejul acumulărilor teoretice rămân pentru totdeauna profesori, dar nu devin și părinți. Când primești din duhul cuiva, poți să spui ceea ce ar spune acel cineva într-o situație nouă, la care el nu este prezent. Când asimilezi pe Părinții Bisericii în duh, și nu în literă, atunci poți îndrăzni să exprimi ceea ce ar spune ei astăzi, într-o epocă diferită de a lor, așa cum mărturiște Părintele Stăniloae: „Am încercat să spun ceea ce cred că ar fi spus Părinții Bisericii astăzi”.

De aceea, în anii din urmă, am început să conștientizez conținutul acestei moșteniri în duh și să se profileze înlăuntrul meu din ce în ce mai bine conturat chipurile acelor oameni de la care am primit duh și care au contribuit la agonisirea acestei moșteniri.

Așa au crescut înăuntrul meu staturile duhovnicești ale celor pe care, în deplină cunoștință de cauză și cu îndrăzneală, îi pot numi părinți duhovnicești ai mei, întrucât mi-au transmis din duhul lor, din agoniseala lor duhovnicească.

Am înțeles că fiecare dintre noi, pe lângă arborele genealogic al rudeniei după trup, poate reconstitui cu oarecare ușurință un posibil arbore genealogic al rudeniei după duh. N-aș spune că am avut în vedere reconstituirea unui arbore genealogic duhovnicesc, dar a rezultat un astfel de arbore genealogic bine conturat. Am constatat de-a lungul timpului, și mi se confirmă acum, când am o viziunea cuprinzătoare a lucrurilor, că m-am legat de oameni față de care cu adevărat am simțit o înrudire în duh, simțeam lucrurile asemănător, aveam o perspectivă înrudită, ne întâlneam în aceeași înțelegere a realității. Am rămas douăzeci de ani sub epitrahilul Părintelui Sofian deoarece am simțit această înrudire sau asemănare care facilita comunicarea și mergerea înainte. Am regăsit la dânsul blândețea și bunătatea tatălui meu după trup. Am preluat această blândețe, bunătate și răbdare ca pe o moștenire în duh pe care m-am străduit pe cât mi-a stat în putință să o transmit mai departe.

„Nimeni nu m-a înțeles ca părintele acesta!”, a spus-o de câteva ori Părintele Simeon Kraiopoulos, citind prefetele pe care le scriam la traducerile în limba română a cărților sale. Ne-am întâlnit de câteva ori. I-am tradus totuși peste zece cărți în limba română. Am făcut-o pentru că vederea lui și înțelegerea lui se potriveau atât de mult cu ale mele.

Am avut complexul limitelor acumulărilor mele teoretice, științifice, în fața profesorului meu Savvas Agouridis, care era un adevărat savant, dar m-a cucerit duhul lui, în care regăseam confirmări ale aspirațiilor mele profunde după libertate, după simțul suveranității persoanei umane concrete, după setea de a îmbrățișa cât mai mult, pe toți oamenii, fără să mă opresc la granițele religioase sau profesionale și fără să trăiesc sentimentul că fac în vreun fel compromis față de credința Bisericii mele.

Am stat peste douăzeci de ani în preajma Patriarhului Teoctist, adeseori sub presiunea dilemei că era prea îngăduitor și trecea cu vederea prea ușor slăbiciunile și păcatele oamenilor Bisericii, până când am înțeles lucrul esențial, care m-a odihnit cu adevărat, anume că Patriarhul Teoctist era profund pătruns de duhul bisericesc al bunătății, al îngăduinței și al iertării dumnezeiești și funcționa cu un statornic simț al priorității celor dumnezeiești, duhovnicești, în fața ordinii și disciplinei lumești. Aveam să înțeleg poate prea târziu că pentru Patriarhul Teoctist persoana concretă era mai importantă decât instituția, chiar dacă era vorba de instituțiile sacre.

Înțelegă în termeni de duh, tradiția este „predanie”, cum o numește Cuviosul Sofronie adică un conținut de viață, ceva viu ce se dă de la părintele duhovnicesc la fiul duhovnicesc, de la generație la generație. Ea poate fi redată și înțelegă ca moștenire, deoarece se dăruiește, este dar de viață, de la părinte la fiu. Predania este, de fapt, transmiterea adevărului în duh, nu în literă. Prin predanie se transmite credința de la generație la generație, nu prin formularea în scris sau în oricare altă expresie sau reprezentare, ci „în viu”, în duh, prin împărtășire. Acesta este înțelesul pe care-l dau Părinții Bisericii Tradiției/Predaniei și nu cel pe care-l regăsim în multe din tratatele de teologie dogmatică, ca fiind forma orală de transmitere, care în cele din urmă capătă și aceasta o formă scrisă.

În aceste condiții, cunoașterea este accesibilă prin împărtășire, prin trăire, cum spunem, prin experiență nemijlocită, și are un caracter eminent personal. Așa cum se transmite viața însăși, se transmite și moștenirea duhovnicească de la părinte la fiu. Aceasta este perspectiva care separă scolastica de ortodoxie. Este diferența între discurs și viață. Sigur că discursul este necesar,

dar ca expresie a vieții, nu ca realitate suficientă sieși și ca dezvoltare rațională sau logică autonomă.

Am receptat această moștenire ca pe o puternică atenționare la adresa mea ca teolog și a colegilor mei de slujire a teologiei. Am recunoscut în aceasta moștenirea duhul Dumnezeieștilor Scripturi, duhul părinților nevoitori din lumea Patericelor, duhul sau ethosul părinților mei după trup, duhul slujbelor noastre din biserică, duhul viețuirii monahale. Dar am perceput un contrast provocator între aceasta și teologia de școală. De aceea, în ostenelile mele teologice am încercat să mă articulez moștenirii pe care am primit-o de la părinții duhovnicești ai veacului nostru, încercând să recuperez la nivelul discursului teologic expresia cât mai fidelă a acestei moșteniri, îndepărtând-mă pe cât mi-a fost cu putință de ispita discursului speculativ, autonom, teoretic.

Tocmai pentru a arăta această strădanie a mea de a rămâne credincios moștenirii, am socotit potrivit să alătur aproape fiecăruia dintre personalitățile incluse în carte un material cu conținut teologic, fie un studiu, fie un articol, fie un interviu. Este și o dedicație, ținând într-un fel seama de profilul respectivei personalități și de specificul moștenirii mele de la ea. Lucrurile sunt împletite: o lectură personală a persoanei și a operei, pe de o parte, și un material teologic adecvat, pe de altă parte, ca mărturisire că ceea ce am reușit și cât am reușit se datorează acestor oameni, cu care Bunul Dumnezeu m-a așezat în legătură duhovnicească.

M-am limitat la cei care până în momentul acesta au trecut la Domnul, din rațiuni lesne de înțeles, și la cei mai importanți. Numărul lor și așa este mult mai mare. Dacă stau bine și reflectez, am primit câte ceva ce s-a așezat la edificiul propriei mele vieți și staturi duhovnicești de la foarte mulți oameni pe care Dumnezeu mi i-a scos în cale sau cu care m-a chemat la o relație anume.

Mă gândesc acum că darul vieții unui om, prin urmare și al meu, se identifică în cele din urmă cu numărul persoanelor cu care a avut legătură, cu care s-a întâlnit și a conviețuit sau conlucrat pentru un timp anume, mai mic sau mai mare.

În volumul acesta se regăsesc, în mare parte, risipite, concluziile mele teologice, temele care m-au preocupat prioritar, care se datorează, evident, și oamenilor cu care m-am întâlnit și pe care îi evoc aici. Părintele duhovnicesc și rolul lui în viața Bisericii este una din temele ce revin în textele din această carte. La fel revine frecvent, ca un refren aproape, tema cunoașterii lui Dumnezeu prin experiență nemijlocită, prin împărtășire, și tot ceea ce decurge de aici. Locul și rolul Dumnezeieștilor Scripturi în viața Bisericii și a creștinilor se regăsește, deoarece, ca biblist, mi-am căutat o limpezire a lucrurilor, constatând că se operează cu multe confuzii. Mi s-a coagulat distincția firească între Viața propriu-zisă și descrierea vieții sau Scriptura. Dialogul viu și continu dintre Dumnezeu și om, în care ne încadrăm și noi, cei de astăzi, nu ca spectatori, ci ca personaje reale, ca eroi, reprezintă o pârghe esențială în teologhisire sau în cunoașterea adevărului. Din această perspectivă, firea lucrurilor, creația și istoria ca atare reprezintă scena derulării acestui dialog și a descoperirii continue a lui Dumnezeu de către om. Istoria la care avem acces nemijlocit este scena dialogului nostru de dragoste cu Dumnezeu. Echilibrul între istorie și teologie este esențial. Componenta duhovnicească a creației, inclusiv a omului – omul ca duh – și tot ceea ce decurge de aici privitor la relația cu Dumnezeu, cu semenii și cu creația, este poate tema care m-a capacitat mai mult decât toate celelalte în anii din urmă.

Rolul Duhului mi s-a părut marginalizat de teologia academică, de aceea am stăruit pentru readucerea lui în locul care i se cuvine. Am fost încredințat de marii Părinți ai Bisericii și

de părinții duhovnicești contemporani că singura teologhisire autentică este cea întemeiată pe experiența nemijlocită a celor dumnezeiești, orice altă încercare de teologhisire fiind sortită speculației teoretice, abordării scolastice. Șansa de a teologhisi a celor care nu au acces la experiența nemijlocită a dumnezeirii este de a se raporta cu fidelitatea la cei care au cunoscut pe Dumnezeu din propria experiență. M-am aflat fără să vreau într-un dialog critic cu teologia academică, cu teologia de școală, cu care sunt în contact de la paisprezece ani și care mi-a provocat multe nedumeriri și întrebări. Toată teologia mea, atât cât este, s-a dezvoltat într-un dialog critic continuu cu teologia de școală. Părinții mei duhovnicești, pe care i-am inclus în această carte, mă sprijină în această critică adusă teologiei de școală. Mi-am asumat postura foarte inconfortabilă de a mărturisi această critică public, în cuvântul oral și scris. Mi-am dorit un dialog academic, din care să reiasă legitimarea sau nelegitimarea acestei critici, în parte sau în totalitate. Din păcate, nu sunt reacții. Colegii mei de generație, datorită și timpurilor în care ne-am format, nu agreează dialogul critic la nivel editorial. Continuăm să mai spunem câte ceva pe holuri și pe la colțuri.

Cred și mărturisesc că omul viu reacționează. De asemenea, cred că omul care te respectă, sau chiar prietenul, nu va întârzia să-ți atragă atenția asupra greșelilor tale. Trăiesc cu impresia că, pentru confortul nostru general, pentru a ne păstra prietenii și pentru a ne asigura lauda lumii, ne-am agățat cu strășnicie de o atitudine discutabilă, care a și devenit un fel de complicitatea cvasi-generală, anume aceea ca în public să nu vorbim decât de bine! Este în fapt ispita cvasi-generalizată a protejării „mediocrității noastre consolidate”, ca să citez un contemporan! Cred că este o mare înșelare această atitudine oficializată și seamănă foarte mult cu atitudinea încetățenită în regimul comunist de

LIBRIS | We know books

tristă amintire, anume de a ascunde gunoiul sub preș sau după ușa, oricum, numai să nu apară în public. Aceasta este una dintre marile mele dureri și amărăciuni. Cred că lumea este predispusă spre această atitudine de duhul lumesc și că ar trebui să învețe de la noi, oamenii Biserici, asumarea greșelilor cu curaj, cu smerenie și cu credința că aceasta este cale viețuirii sincere, autentice și cu șansa împlinirii.

Căci de ați avea zeci de mii de învățători în Hristos, totuși nu aveți mulți părinți. (1 Corinteni 4, 15)

Sunt bucuros că simpozionul dedicat marilor duhovnici ai veacului nostru, organizat de Arhiepiscopia Iașilor, cu binecuvântarea ÎPS Mitropolit Teofan, este dedicat anul acesta părintelui Sofian de la București.

Din mila lui Dumnezeu, am fost și suntem contemporani cu o galerie numeroasă de mari părinți duhovnicești, provenind din toate Bisericile Ortodoxe, greci, ruși, sârbi, români. Părintele Sofian Boghiu se numără printre ei și ocupă un loc cu totul deosebit. Părinții români nu sunt atât de cunoscuți în celelalte Biserici Ortodoxe, cum sunt cunoscuți ceilalți în Biserica noastră. Se pare că avem un dar deosebit, ca români, de a-i aprecia mai mult pe ceilalți decât pe ai noștri. Am avut bucuria să aud cuvinte foarte

¹ Comunicare prezentată la Simpozionul *Întâlnirea cu duhovnicul*, organizat de Arhiepiscopia Iașilor în 13-15 noiembrie 2018 și dedicat părintelui Sofian.

frumoase din partea unui mare părinte athonit, trecut de curând la Domnul, părintele Grigorie, starețul Mănăstirii Dohiariu, la adresa românilor și a părinților duhovnicești români. „Românii sunt smeriți.... Nu știu dacă Paisie și Porfirie sunt sfinți, dar sunt sigur că Dionisie românul este sfânt”, mărturisirea publică, într-un frumos dialog de seară pe care-l avea cu închinătorii la arhondaricul mănăstirii. Părintele Dionisie de la Colciu spunea și dânsul că motivul pentru care marii părinți duhovnicești români nu sunt atât de cunoscuți ca cei greci, spre exemplu, este acela că „noi nu avem scriitori”. Nu avem scriitori, avem însă cititori, spun eu. Sute de titluri scrise de sau despre marii duhovnici ai veacului, greci, ruși sau sârbi, circulă în tiraje foarte mari în limba română, cu mare succes la publicul larg.

Un alt motiv, pe care personal l-am observat și sper să fie corect întemeiat, este acela că părinții români, consecvenți trăsăturilor caracteristice ale monahismului și ale ethosului creștinesc românesc, vorbesc mai puțin sau chiar deloc despre experiențele lor dumnezeiești. Am constatat că monahismul românesc, chiar cel de la Sfântul Munte – exprimat în chip desăvârșit de perioada în care părintele Petroniu a fost stareț al Schitului Românesc Prodromu – este mai puțin caracterizat de entuziasmul eshatologic, așa cum se întâmplă cu monahismul grecesc, și orientat mai mult spre starea de pocăință și de nevoință.

Părintele Sofian însuși ilustrează această trăsătură caracteristică a monahismului românesc. Deși a fost părinte duhovnicesc al unui număr impresionant de credincioși, între care s-au aflat nu puțini oameni de înaltă ținută socială, culturală și bisericească – ierarhi, academicieni, medici, profesori universitari, scriitori, artiști – lucrul acesta nu a ieșit în niciun fel la suprafață. Nici dânsul, cât a trăit, nu a arătat o astfel de postură, dar nici fiii săi duhovnicești nu s-au arătat după aceea pentru a-i cinsti memoria

și în acest fel. Spre comparație, am să invoc o recentă pomenire a unui mare părinte duhovnicesc grec – cunoscut și publicului românesc datorită traducerii în limba română a multora dintre cărțile dânsului. Este vorba despre părintele Simeon Krayopoulos. S-au adunat la pomenirea dânsului de trei ani multe sute de foști fii duhovnicești care-și exprimau în felul acesta conștiința filiației duhovnicești și, evident, recunoștința. Fiii săi duhovnicești se simțeau în virtutea acestui lucru și frați între ei, formând o familie foarte încheată și vizibilă.

Biografia Părintelui Sofian, deși impresionantă, este mai curând necunoscută celor mulți și chiar celor mai apropiați. Acest lucru, tot datorită smereniei sale adevărate, care-l făcea să nu vorbească despre sine, nici chiar despre evenimentele cele mai importante din viața sa. A făcut parte din galeria marilor personalități culturale și duhovnicești, care, în perioada de instalare a regimului comunist, ateu, în România, au organizat mișcarea duhovnicească Rugul Aprins în jurul Mănăstirii Antim, a fost închis o bună perioadă de timp în închisorile comuniste, elemente care ar scoate singure la suprafață biografia oricui. Teolog și artist plastic în același timp, a pictat nenumărate biserici în țară și în străinătate, făcând parte decenii de-a rândul din Comisia națională de pictură [bisericească].

Popularitatea de care se bucura Părintele Sofian ca duhovnic se datora, fără îndoială, intuiției credincioșilor că acesta era aproape de Dumnezeu, că prin el vorbea Dumnezeu Însuși. Nici culturii sale teologice, care exista, dar nu era afișată, nici atracției care ar fi putut decurge din vreo vrednicie bisericească și cu atât mai puțin deținerii vreunei științe speciale a spoveditului, deși avea o bogată experiență. Nu era nimic spectaculos în prestația sa de duhovnic. Eram, însă, toți purtați spre el de încredințarea că printr-însul ne apropiem tainic de Dumnezeu. Erau și semne